

Αρ. εισ. 9710

ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

ΔΗΜΗΤΡΗ ΓΛΗΝΟΥ

ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

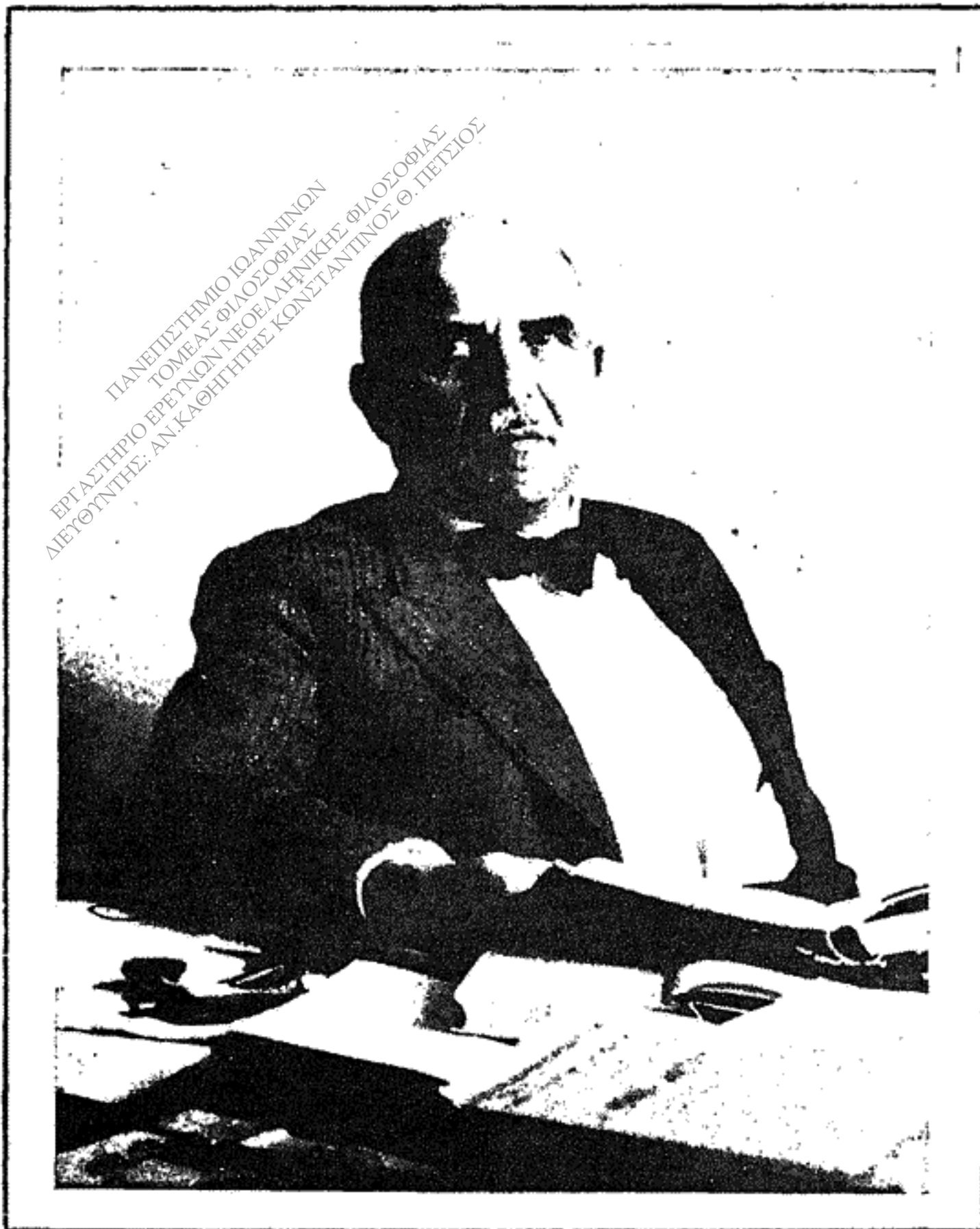
ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ Γ. Δ. ΖΙΟΥΤΟΥ

"ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ" Α. Ε.
ΑΘΗΝΑ
1945

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Α.Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΝΗΣ

ΕΤΣΙ ΚΑΙ ΣΕ ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΦΥΛΛΑΔΙΟ, ΔΙΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΕΝΑ - ΕΝΑ ΟΛΑ ΤΑ ΖΩΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ, ΘΑ ΠΟΥΜΕ ΕΙΛΙΚΡΙΝΑ, ΤΙΜΙΑ, ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΣΙΑ, ΟΠΩΣ ΠΑΝΤΑ, ΤΟΥΣ ΣΚΟΠΟΥΣ ΜΑΣ...

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ μελέτη γιὰ τὰ «σημερινὰ προβλήματα τοῦ ἑλληνισμοῦ» εἶνε τὸ τελευταῖο — δυστυχῶς ἀσυμπλήρωτο — ἔργο πού μᾶς ἄφησε ὁ μέγας δάσκαλός μας Δ. Γληνός. Ἡ πρώτη (καράνομη) ἔκδοσή της ἔγινε τὸ Μάρτη τοῦ 1944, τρεῖς περίπου μῆνες μετὰ τὸ θάνατο τοῦ συγγραφέα (ἔκδοση ΚΟΜΕΗ, ἀριθ. 5, σχ. 160 μικρό, σελ. 1 - 28). Τὴν ἔκδοση ἐκείνη τὴ συνόδεψε τὸ σύντομο βιογραφικὸ σημείωμα, πού προοριζόταν τότε γιὰ τὸ 21ο τεῦχος τῆς «Κομμουνιστικῆς Ἐπιθεώρησης» (Ἰανάρης 1944) τὸ ἀφιερωμένο στὸ Γληνὸ καὶ πού ξαναδημοσιεύεται διορθωμένο καὶ σὲ τούτη τὴν ἔκδοση. Τὴ συνόδεψε ἐπίσης τὸ τελευταῖο κείμενο τοῦ Γληνοῦ, τὸ σχέδιο εἰσαγωγῆς του στὴ 10η ὀλομέλεια τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Κ.Κ.Ε., πού δημοσιεύεται στὸ παράρτημα καὶ τῆς ἔκδοσης αὐτῆς, ὅπου ἐπίσης ἀναδημοσιεύονται δύο ἄρθρα τοῦ Γληνοῦ γιὰ τὴν «ὀχτωβριανὴ Ἐπανάσταση καὶ τὸ ἐθνικὸ πρόβλημα» καὶ γιὰ τὰ «διεθνιστικὰ χαρακτηριστῆρα τῆς ὀχτωβριανῆς Ἐπανάστασης».

Ὁ χρόνος πού μεσολάβησε ἀπὸ τὴν πρώτη ὡς τὴ δεύτερη ἔκδοση ὄχι μόνο δὲν ἐπηρεάσε καθόλου τὸ ἔργο αὐτό, ἀλλ' ἀντίθετα τὸ ἔκανε πῶς ἐπικαιρο καὶ πῶς χρήσιμο: ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει μπροστὰ του, ἄλυτα, τὰ πέντε κεντρικὰ προβλήματα τῆς ζωῆς του, ὅπως τὰ συνόψισεν ὁ Γληνός: τὸ ἐθνικὸ, τὸ πολιτειακὸ, τὸ οἰκονομικὸ, τὸ κοινωνικὸ καὶ τὸ πνευματικὸ. Καὶ μέσα στὶς συνθήκες τῆς τρομοκρατίας, πού ἐξαπέλυσεν ἡ φασιστικὴ δεξιὰ ἔπειτα ἀπὸ τὸ Δεκέμβρη, μέσα στὶς φρικώδεις ἀναθυμιάσεις τοῦ φασισμοῦ πού ξαναζωντάνεψε στὴν Ἑλλάδα, ὁ ἀγώνας γιὰ τὴ λύση τῶν προβλημάτων αὐτῶν γίνεται τραχύτερος, ἐπιταχτικότερος. Ἡ μελέτη τοῦ Γληνοῦ φωτίζει τὰ δύο πρῶτα προβλήματα καὶ δείχνει τὸ σωστὸ δρόμο γιὰ τὴ λύση τους.

Ὁ Δημήτρης Γληνός, πού γιὰ τριάντα τόσα χρόνια σκόρπισε στὴν ἑλληνικὴ χώρα τὸ φῶς τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν ἀστραπὴ τοῦ μυαλοῦ του, γεννήθηκε στὴ Σμύρνη στὰ 1882 ἀπὸ μικροσσιτικὴ οἰκογένεια πού καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἄνδρο. Στὴ Σμύρνη ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα καὶ συμπλήρωσε τίς ἐγκύκλιες σπουδές του (στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολή). Ἀπὸ μικρὸς βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ ἐργαστεῖ καὶ ἔτσι πολὺ νωρὶς γνώρισε τίς συγκινήσεις καὶ τίς πίκρες τῆς βιοπάλης. Ἡ σχέση του αὐτὴ μὲ τὴ ζωὴ ἔδωσε στὸ φωτεινὸ μυαλό του — ἕνα θαυμάσιον δέχτη γιὰ κάθε μήνυμα τῆς πραγματικότητας — τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀρχίσει μιὰ παράλληλη ἀποταμίευση σχολικῶν γνώσεων καὶ προσωπικῆς ἐμπειρίας. Ἐτσι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς συνειδητῆς ζωῆς του ὁ Δ. Γληνός παρουσιάζει ἕνα βασικὸ χαρακτηριστικὸ, πού ξεχωρίζει καὶ ὑψώνει τὴν προσωπικότητά του: δηλ. τὴ σύνδεση τῆς θεωρητικῆς γνώσης μὲ τὴν πρακτικὴ δουλειά (ἄμεση παρατήρηση τοῦ κόσμου, προσωπικὴ θέση στὰ γεγονότα, καὶ δράση). Ἡ σύνδεση αὐτὴ θὰ συνοδέψει τὸ Γληνὸ σ' ὅλην τὴν ζωὴν, ὡς τίς τελευταῖες στιγμὲς του, καὶ θὰ τὸν ἀναδείξει ἕνα ἀπὸ τὰ γονιμότερα πνεύματα τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας.

Ἡ φύση τὸν προίκισε μὲ πλουσιότατα ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ ἐφόδια, ἀρμονικὰ συνταριασμένα σὲ μιὰν ἀδιάσπαστη ἐνότητα. Ἀπὸ τὴ μονολιθικὴν αὐτὴν ἐνότητα ψυχῆς καὶ μυαλοῦ, μὲ τὴν ἀδιατάραχτη ἰσορροπία καὶ τὴν ἀληθινὰ δλύμπια γαλήνη, ἀνάβρυζε ἀσταμάτητα ἡ ἡρεμὴ ἐκείνη αὐτοπεποιθὴ καὶ ἀποφασιστικὴ, ἡ φιλοσοφικὴ αὐτοκυριαρχία καὶ ἡ ἐνατένιση τῶν πραγμάτων «κάτω ἀπὸ ἕνα πρίσμα αἰωνιότητος», πού ἦτανε τὰ πῶς ἐκδηλα χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητος τοῦ Δ. Γληνοῦ.

Ἐπερνικῶντας τίς δυσκολίες μὲ τὴν αὐτοπεποιθὴσή του καὶ τὴν αἰσιοδοξίαν, ὁ Δ. Γληνός κατόρθωσε νὰ σπουδάσει στὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (πῆρε τὸ δίπλωμά του στὰ 1905). Ἀπ' ἰδῶν καὶ ἐμπρός τοῦ ἀνοίγεται ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἐκπαίδευση, πού

Θὰ μείνει πάντα τὸ ὑψιστὸ ἰδανικὸ τῆς ζωῆς του. Διορίζεται ἀμέσως δάσκαλος καὶ ἐργάζεται τρεῖς χρόνια στὰ Βουρλά καὶ στὴ Σμύρνη. Στὴ Σμύρνη τότε ὁ νεαρὸς φιλόλογος γίνεται σηματεφόρος τῶν νέων ἰδεῶν: ἐκεῖ κάνει τοὺς πρώτους ἀγῶνες του γιὰ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας στὰ σχολεῖα. Ἔτσι ἀρχίζει ἡ ἀγωνιστικὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀναμορφωτῆ, ποὺ ἀνάδειξε ἡ νεότερη Ἑλλάδα.

Ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν πραγματικότητα, ὅπως τοῦ παρουσιαζόταν τότε σ' ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα κέντρα τοῦ ἀλύτρωτου ἑλληνισμοῦ, οἱ πρώτες γονιμοποιήσεις τῶν καρπερῶν ἰδεῶν ποὺ ἀρχισε νὰ σπέρνει ὁ κοινωνικὸς αὐτὸς μεταρρυθμιστής, εἰδείξαν τὴν ἀνεπάρκεια τῶν «φώτων» τοῦ «Ἀθηναίου Πανεπιστημίου». Στὰ 1908 ὁ Γληνὸς βρίσκεται στὴ Γερμανία, ὅπου σπουδάζει (πανεπιστήμια Ἰέννας καὶ Λειψίας) παιδαγωγικά, ψυχολογία, φιλοσοφία καὶ κοινωνιολογία. Γίνεται ἰδιαίτερα μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Βούντ καὶ δυὸ χρόνια ἐργάζεται στὸ ψυχολογικὸ του ἐργαστήριον. Ἔτσι φτάνει στὴ μεγαλύτερη πληρότητα ὁ ἐπιστημονικὸς ἐξοπλισμὸς του.

Ὅταν ὁ Γληνὸς βρισκότανε στὴν Ἰέννα γνωρίστηκε καὶ συνδέθηκε μὲ τὸ Γ. Σκληρό. Οἱ δυὸ φίλοι βλέπόντανε πολὺ συχνὰ καὶ κάνανε πολὺὲς συζητήσεις γιὰ τὰ νεοελληνικὰ προβλήματα. Ἀπὸ τὸ Σκληρὸ ὁ Γληνὸς δέχτηκε τὴν πρώτη παρότρυνση νὰ ἐπιδοθεῖ σὲ σοσιαλιστικὲς μελέτες. Καὶ ὁ σπόρος τῆς μαρξιστικῆς ἀλήθειας ἔπεσε σὲ γονιμὸτατο ἔδαφος καὶ δὲν ἀργήσε νὰ βλαστήσει. Δημοσιεύει (στὸ περιοδικὸ «Παναθηναία») μιὰ κριτικὴ μελέτη γιὰ τὸ γερμανὸ ἰδεαλιστὴ φιλόσοφο Ὅυκεν, ποὺ ἦτανε πολὺ τότε τῆς μόδας. Στὰ 1909 ὁ Γληνὸς δημοσιεύει (στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνισμός», μὲ τὸ ψευδώνυμο Λ. Καλλέργης) τὴν πρώτη του πολιτικο-κοινωνιολογικὴ μελέτη (γιὰ τὴ νεοτουρκικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1908), ὅπου ἐφαρμόζει γιὰ πρώτη φορὰ τὴ μέθοδο τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ στὴν κριτικὴ τῆς τουρκικῆς μεταπολίτευσης. Ἀπὸ τὴ Λειψία (1910-1911) ὁ Γ. βρισκότανε σὲ ταχτικὴ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἴωνα Δραγούμη, Μ. Τριανταφυλλίδη, Α. Δελμούζο καὶ τοὺς ἄλλους, ποὺ ἐνεργοῦσαν τότε γιὰ νὰ ἰδρυθεῖ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος.

Γύρισε στὴν Ἑλλάδα στὰ 1911 καὶ διορίστηκε στὴν ἀρχὴ ἑλληνοδιδάσκαλος καὶ καθηγητὴς τῶν παιδαγωγικῶν στὸ Ἀρσάκειο. Στὰ 1912 διορίστηκε διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου μέσης ἐκπαίδευσης καὶ ἔμεινε στὴ θέση αὐτὴ ὡς τὰ 1916. Στὰ χρόνια αὐτὰ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἐνεργητικότερα μέλη τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου καὶ δημοσιεύει στὸ «Δελτίο» του πολλὰ μελέτες γιὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ κοινωνικὰ θέματα. Στὰ 1915 ἰδρυσε μαζί μὲ ἄλλους δασκάλους τὴν «Ἐνωσιν ἰδιοῦργων μέσης ἐκπαίδευσως» καὶ τὸ περιοδικὸ τῆς «Ἀγωγή» τὸ διευθύνει γιὰ δυὸ χρόνια.

Στὰ 1912 γίνεται ὁ ἐμπνευστὴς καὶ καθοδηγητὴς τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης. Ὁ Γληνὸς εἶναι ὁ συντάχτης τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων, ποὺ ὁ τότε ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Ἰ. Τσιριμῶκος κατάθεσε στὴ Βουλὴ (Νοέμβριος 1913). Τὰ νομοσχέδια αὐτὰ, παραλλαγμένα ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ τους μορφή, ἀποτελέσαν τρεῖς βάσεις τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης, ποὺ τότε φάνηκε πὼς ἤθελε νὰ κάνει τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων. Ἀλλὰ ἡ ἀντίδραση ξεσηκώθηκε ἐναντία στὰ νομοσχέδια ἐκεῖνα, τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων τὰ ἀπαρνήθηκε καὶ ἔμειναν ἀψήφιστα. Ὁ Γληνὸς ἀνάλαβε παλληκαρίσια τὴ δημόσια ὑπεράσπισή τους μὲ μιὰ σειρά ἀρθρῶν, ποὺ δημοσιεύτηκαν στὴ «Νέα Ἑλλάδα» τοῦ Θ. Κουτούκη (τὰ ἀρθρα ἐκεῖνα, μαζί μὲ τὴν εισηγητικὴν ἐκθεση τῶν νομοσχεδίων, βγήκανε τὸ 1926 σὲ χωριστὸ τόμο μὲ τὸν τίτλο: «Ἐνας ἄταφος νεκρὸς»).

Στὰ 1916 ὁ Γ. παραιτήθηκε ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Διδασκαλείου μέσης ἐκπαίδευσης. Στὰ νοεμβριανὰ φυλακίστηκε καὶ ἔμεινε στὴ φυλακὴ ὡς τὸ Γενάρη τοῦ 1917. Μετὰ τὴν ἀποφυλάκισή του πῆγε στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνηση τὸν διόρισε πρόεδρο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου τοῦ ὑπουργείου Παιδείας. Ἀπὸ τὴν ὑπεύθυνη αὐτὴ θέση του σύνταξε καὶ ἐφάρμοσε τὸ διάταγμα τῆς 11 Μαΐου 1917, ποὺ ἀποτελεῖ ἓναν ἱστορικὸ σταθμὸ στὴ νεοελληνικὴ παιδεία γιὰτὶ μ' αὐτὸ μπῆκε γιὰ πρώτη φορὰ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα στὰ σχολεῖα.

Ξαναγύρισε στην Αθήνα μαζί με την κυβέρνηση Βενιζέλου (Ιούνης 1917) και διορίστηκε εκπ. σύμβουλος και γεν. γραμματέας του υπουργείου Παιδείας. Από τη θέση του αυτή ο Γληνός εφάρμοσε τη γλωσσική μεταρρύθμιση σ' όλη την Ελλάδα, αρχίζοντας έτσι τη μεγάλη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, που θάφερνε στη χώρα μιάν αληθινή αναγέννηση. Αλλά η ελληνική αστική τάξη, σε στενή συμμαχία με τα απομεινάρια της φεουδαρχίας, ήταν ολοκληρωμένα αντιδραστική και δεν έννοοῦσε να παύσει ούτε το δικό της αστικό προοδευτικό ρόλο. Έτσι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση δεν έγινε και μένει σαν ένα στοιχείο της ιστορικής αποστολής της εργατικής τάξης.

Στά 1920 ο Γληνός παραιτήθηκε από τη δημόσια θέση του και συνέχισε τους αγώνες του για τη γλωσσική και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, με κέντρο τόν Έκπαιδευτικόν Όμιλο, που πολλές φορές βγαίνει πρόεδρος του. Την ίδια εποχή ίδρυσε την «Ανώτερη, γυναικεία σχολή» και σ' αυτή δίδαξε δυό χρόνια φιλοσοφικά μαθήματα.

Ξαναγύρισε στο υπουργείο Παιδείας μετά την επανάσταση του 1922 και σαν εκπαιδευτικός σύμβουλος συνεχίζει το έργο του για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Στά 1924 ανάλαβε τη διεύθυνση της Παιδαγωγικής ακαδημίας, όπου δίδαξε φιλοσοφία και κοινωνιολογία (για πρώτη φορά στην Ελλάδα διδάχτηκε το μάθημα αυτό). Στην περίοδο αυτή δημοσίευσε τις μελέτες: «Γυναικείος ανθρωπισμός», «Δημιουργικός ιστορισμός», «Έθνος και γλώσσα», «Η κρίση του δημοτικισμού», «Οι χοῖροι ἔλζουσιν» κ.λ.π.

Όταν στά 1926 απλώθηκε στη χώρα η τρομοκρατία της παγκαλοκρατίας ο Γληνός απολύθηκε από τη θέση του, καταργήθηκε μάλιστα ολότελα η Παιδαγωγική ακαδημία. Από τότε δεν ξαναγύρισε πιά στη δημόσια υπηρεσία, αλλά δόθηκε ολοκληρωτικά στον αγώνα για την επικράτηση των ιδεών του.

Η παγκαλική δικτατορία καταδιώκοντας κάθε ἐλευθερία σκέψης χτύπησε σύρριζα και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Η χώρα βρέθηκε για πρώτη φορά στά νεότερα χρόνια κάτω από μιὰ στρατιωτική δικτατορία που πρῶτ' ἀπ' όλα ζήτησε να τσακίσει το εργατικό κίνημα, σαν τόν κινήτήριο μοχλό κάθε προοδευτικής κατάκτησης. Ίσαμε τότε η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση φαινότανε σαν να μπορούσε να γίνει από μιὰ «φωτισμένη» αστική κυβέρνηση. Κάτω από τη βάνουση δικτατορία έγιναν τόσο βαθείες ζυμώσεις, που ἔδειξαν καθαρά πως καμμιά μεταρρύθμιση, ούτε η εκπαιδευτική, ούτε καν η γλωσσική, μπορεί να πραγματοποιηθεῖ ἄσχετα από την κοινωνική μεταρρύθμιση και πως καμμιά μεταρρύθμιση δεν μπορεί να γίνει ἂν δεν στηριχθεῖ στις προοδευτικές κινήτριες δυνάμεις της εποχής μας. Οι ζυμώσεις αυτές είχαν την ἀντανάκλασή τους και μέσα στον Έκπαιδευτικόν Όμιλο. Τό Μάρτη του 1927 ἄρχισαν μέσα στον Όμιλο δημόσιες συζητήσεις για τόν ιδεολογικό προσανατολισμό της ἐκπαίδευσης και του σωματείου. Στις συζητήσεις ξεχώρισαν δύο ομάδες: η προοδευτική (σοσιαλιστική) με ἐπικεφαλής τόν Γληνό, που ήταν και η πλειοψηφία και η συντηρητική (αντιδραστική) ομάδα Δελμούζου - Τριανταφυλλίδη, που ήταν μειοψηφία. Η μειοψηφία ἀποχώρησε κι από τότε ο Έκπ. Όμιλος προσανατολίστηκε ὀριστικά πρὸς τόν σοσιαλισμό. Στά τέλη του 1927 κυκλοφόρησε σ' ὅλη τή χώρα ἡ περίφημη «διακήρυξη του Έκπ. Όμιλου» (ἔργο του Γληνοῦ), που περιέχει τις προγραμματικές ἀρχές του Όμιλου. Στην περίοδο αυτή ο Γληνός διευθύνει τὰ περιοδικά «Αναγέννηση» (1926 - 28) και «Νέος Δρόμος» (1928 - 29), όπου δημοσίευσε πολλές φιλοσοφικές, κοινωνιολογικές και πολιτικές μελέτες.

Στά 1928 η ἀντίδραση θολώνει πάλι τόν ὀρίζοντα. Η αστική τάξη, με ἐπικεφαλής τόν κόμμα των φιλελευθέρων, ἐτοιμάζει νέα βαρεία δεσμὰ για τόν ελληνικό λαό. Μιὰ περίοδο «νόμιμης» ἀναίρεσης κάθε ἐλευθερίας και καταδίωξης κάθε προοδευτικής ιδέας ἀρχίζει (ιδιώνυμο κλπ.). Τήν περίοδο αυτή η Ίερά Σύνοδος ἀνοίγει μιὰ δίκη κατά του Γληνοῦ κατηγορώντας τον «ἐπὶ διαδόσει ἀθεϊστικῶν ιδεῶν κλπ.». Ο Γληνός ἀπάντησε παλληκαρίσια με γράμμα του στην Ίερά Σύνοδο, τονίζοντας διότι δεν της ἀναγνωρίζει τόν δικαίωμα να ἐλέγξει τή συνείδησή του, διότι κατά τόν Σύνταγμα η ἐλευθερία της συνείδησης είναι ἀπαραβίαστη και

... Αν οι φιλοσοφικές και επιστημονικές ιδέες, που διδάσκει, δεν συμφωνούν με τα δόγματα της εκκλησίας, ας λάβει όσα μέτρα νομίζει. Η Σύνοδος σταμάτησε τη δίωξη. Την ίδια χρονιά (1 Ιούνη 1928) ο Γληνός δικάστηκε στο πλημμελειοδικείο γιατί σαν πρόεδρος του Έκπ. Όμιλου οργάνωσε στο θέατρο «Αλάμπρα» (11 Γενάρη 1928) μιιά διάλεξη, όπου μίλησαν ο Π. Ιστράτι και ο Ν. Καζαντζάκης για την κατάσταση στη Σοβιετική Ένωση και γιατί, ύστερα από τη διάλεξη, έγινε πολιτική διαδήλωση στους δρόμους της Αθήνας. Το δικαστήριο αναγκάστηκε να άθωώσει το Γληνό.

Όταν στα 1929 η κυβέρνηση Βενιζέλου έφερε στη Βουλή εκπαιδευτικά νομοσχέδια συντηρητικώτερα από εκείνα του 1912, ο Γληνός τά πολέμησε με σειρά άρθρων, που δημοσιεύτηκαν στην «Ακρόπολη». Στην περίοδο 1930 - 1935 ο Γληνός εργάστηκε στη σύνταξη του Έγκυκλοπαιδικού λεξικού Έλευθερουδάκη (έγραψε τὰ άρθρα για τόν Κάντ, Καρτέσιο, Κόντ, Λόκε κλπ.) και στη σύνταξη του «Μεγάλου λεξικού της ελληνικής γλώσσας» (Δημητράκου).

Από την έπαχή της διάσπασης του Έκπ. Όμιλου ο Γληνός, «προχωρώντας άριστερά...», ξανοίγεται από την εκπαιδευτική και αναγεννητική δράση στην πολιτική και προσχωρεί όλόψυχα στον κομμουνισμό. Αρχίζει τότε η πιό γόνιμη και πιό φωτεινή περίοδος της ζωής του. Από τὰ 1931 συνεργάζεται στους «Πρωτοπόρους» όπου δημοσιεύει πολλές μελέτες (σημαντικότερες: για τη φιλοσοφία του Έγέλου, για τις πνευματικές μορφές της αντίδρασης, για την έκπολιτιστική επανάσταση κλπ.).

Η χώρα συγκλονίζεται τὰ χρόνια αυτά από τούς πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες, που θά την έφερναν ή προς την πρόοδο και τη λαϊκή κυριαρχία ή προς τó σκοτάδι και τó φασισμό. Ο Γληνός μπαίνει με όλες του τις δυνάμεις στους αγώνες αυτούς. Στα 1934 όρίστηκε αντιπρόσωπος της Ελλάδας εκ μέρους του Κομμουνιστικού κόμματος στο διεθνές συνέδριο τών διανοουμένων, που έγινε στη Μόσχα. Τὰ άρθρα του για τη Σοβιετική Ένωση και τó κοσμοϊστορικό έργο της θεμελίωσης του σοσιαλισμού, δημοσιευμένα στην άστική έφημερίδα «Νέος Κόσμος», έδωσαν σε πλατύτατο άναγνωστικό κοινό μιάν ολοκληρωμένη εικόνα της κοσμογονίας που συντελοούνταν εκεί. Στις εκλογές του 1935 βγαίνει βουλευτής Αθηνών του παλλαϊκού μετώπου και με την ιδιότητά του αυτήν αναπτύσσει όλη τη δραστηριότητά του μέσα κ' έξω από τη Βουλή. Οι αγορεύσεις του και οι πολιτικοί του λόγοι έχουνε όλη τη φωτεινότητα και όλη τη γονιμότητα του μυαλού του. Σά βουλευτής χειρίζεται υπεύθυνα, με έντολή της κοινοβουλευτικής ομάδας του παλλαϊκού μετώπου, τó σταφιδικό ζήτημα, που τότε συνταράζει πάλι τη χώρα και στη μεγάλη έπιτροπή, που είχε τότε συγκροτηθεί, ανακοινώνει τó πόρισμα της μελέτης του, που γίνεται δεχτό από τούς σταφιδοπαραγωγούς και όλο τόν έργαζόμενο λαό σαν ή καλύτερη λύση του σταφιδικού προβλήματος.

Με την 4η Αυγούστου αρχίζει ή περίοδος τών σκληρών διωγμών του, που πολλές φορές έβαλαν σε κίνδυνο τη ζωή του. Ο Γληνός πέρασε μιιά μεγάλη περίοδο στην Ακροναυκλία και στην έξορία (1936 - 1938), όπου είχε την εύκαιρία να συνδεθεί με τούς άλλους αγωνιστές του προλεταριάτου. Και μέσα στη φυλακή και στην έξορία εργάζεται γόνιμα και στην περίοδο αυτή συνθέτει τó βασικό φιλοσοφικό του έργο, τó «διαλεκτικό ύλισμό», που είναι τó σημαντικότερο φιλοσοφικό έργο που έχει να δείξει ή νεότερη Ελλάδα. Γύρισε από την έξορία κατά τὰ 1939 και ή φασιστική διχτατορία τόν υποχρεώνει να μένει φυλακισμένος στο σπίτι του, άπαγορεύοντάς του κάθε έπικοινωνία. Τότε ο Γληός καταπιάνεται με τη μετάφραση του Σοφιστή του Πλάτωνα, που ή εισαγωγή του, από 180 περίπου σελίδες, είναι ή πιό βαθειά και πιό φωτεινή μελέτη που έγινε στην Ελλάδα για τις άνθρωπιστικές σπουδές και για τόν Πλάτωνα (τó έργο αυτό βγήκε στα 1940). Έργο της φυλακής είναι και ή μετάφραση της «Γενεαλογίας της ήθικής» του Νίτσε, που βγήκε στα 1941 με μιιά εισαγωγική μελέτη για τó Νίτσε και τη φιλοσοφία του, την πληρέστερη που υπάρχει στα ελληνικά.

Στά 1941, μετά την κατοχή, βρίσκεται πάλι στα χέρια τών δημίων του πιασμένος από την «έλληνική» ασφάλεια και παραδομένος στους γερμανούς. 'Η υγεία του είναι τόσο κλονισμένη πιά, ώστε και αυτοί οι καταχτητές πείθονται να τον αφήσουν «υπό δρον» ελεύθερο. Τώρα, η φλογερή ψυχή του μεγάλου αυτού ανθρώπου φλογίζεται από τον πόθο για τη λευτεριά, για τη λύτρωση από τὰ εξωτερικά και εσωτερικά δεσμά. 'Ο Γληνός αφιερώνει όλες του τις δυνάμεις στον εθνικοαπελευθερωτικό και λαϊκοαπελευθερωτικόν αγώνα. Δουλεύει έντατικά σαν οργανωτής, σά διαφωτιστής, σαν πολιτικός ηγέτης. Γράφει πλήθος άρθρα στο «Ριζοσπάστη» και στην «Κομμουνιστική 'Επιθεώρηση». Τὰ τελευταία προϊόντα της πέννας του ήταν η εκλαϊκευτική μελέτη «Τί είναι και τί θέλει τό ΕΑΜ», τό φυλλάδιο «Οί έχθροι του λαού», πού κυκλοφόρησε σέ δεκάδες χιλιάδες αντίτυπα τόν 'Οχτώβρη 1943 και η μελέτη για «τὰ σημερινά προβλήματα του ελληνισμού». Τήν εποχή αυτή (Νοέβρης 1943) τό εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα έχει φουντώσει στις πόλεις και στα χωριά. Τὰ ελληνικά βουνά αντιλαλούν από τὰ κατορθώματα τών αντάρτων. Μεγάλες περιοχές έχουν απελευθερωθεί και είναι ανάγκη να οργανωθεί, στην ελεύθερη 'Ελλάδα, κεντρική πολιτική εξουσία, τό νέο λαϊκό ελληνικό κράτος. 'Ο Γληνός πρέπει να βρεθεί εκεί για να μπει επί κεφαλής του αγώνα. Για να ήσυχάσει από τις δλο και πιο δδυνηρές και πιο επικίνδυνες ήπατικές κρίσεις και ν' αποκαταστήσει την κλονισμένη από τούς διωγμούς υγεία του, αποφασίζει να κάνει την επικίνδυνη εγχείρηση. 'Η αισιοδοξία του τόν παραστέκει κ' έδω. Πιστεύει πως σέ 15-20 μέρες θ'άνε γερός, έτοιμος ν' ανέβει στο βουνό. 'Ομως, τό πρωινό της 26 Δεκέμβρη 1943 τό σκοτάδι του θανάτου σκέπασε για πάντα τὰ μεγάλα φωτεινά μάτια του. 'Ο Γληνός νεκρός! Τό θλιβερό άγγελμα συγκλόνισε τὰ εκατομμύρια τών ελλήνων, πού αγωνίζονταν, μαζί με τό Γληνό, τό μεγάλο αγώνα για τη λευτεριά. 'Ο Γληνός έπεσε στην πρώτη γραμμή αυτού του αγώνα, αφήνοντας ένα μεγάλο κενό, πού τίποτα δέ μπορεί να τό γεμίσει.

Μέσα από τὰ σύντομα αυτά βιογραφικά στοιχεία ξεπηδάει η προσωπικότητα του Δημήτρη Γληνού, πού σ' δλη του τή ζωή σκόρπιζε φως και δύναμη, γονιμοποιώντας τή χώρα μας, φωτίζοντας την εκπαίδευση, την επιστήμη, τή φιλοσοφία, την ίδια την πολιτική. 'Ο Δημήτρης Γληνός αφήνει για όλους τούς Έλληνες τό δίδαγμα μιας ζωής υποδειγματικής σέ αγνότητα, σέ τιμιότητα, σέ παλληκαριά, σέ φωτεινές ιδέες και σέ γόνιμα έργα, μιας ζωής πού αναλώθηκε ολοκληρωτικά στην ύπηρεσία του λαού και του έθνους, σταν αγώνα για τη λευτεριά και την προκοπή, για την κοινωνική δικαιοσύνη και για τόν κομμουνισμό.

'Η μελέτη της νεοελληνικής πραγματικότητας και ο αγώνας για τη μετατροπή της στάθηκε ο κεντρικός άξονας της ζωής και του έργου του Γληνού. Σ' δλη τή συγγραφική παραγωγή του, τή σκορπισμένη σέ βιβλία, φυλλάδια, περιοδικά και έφημερίδες, κυριαρχεί η λαχτάρα του αναγεννητή, πού πιστεύει πως ο ρόλος του φιλοσόφου «δέν είναι μόνο να έρμηνεύσει τόν κόσμο, αλλά και να τόν μεταβάλλει». Γι' αυτό και δέ μπορεί να γίνει κατανοητή, σ' δλο τό βάθος της, η πνευματική κληρονομία του Γληνού αν ξεχωριστεί από την παράλληλη, έντονη πάντα και πάντα τίμια και παλληκαρσία, δράση του. 'Ο Γληνός είναι ένα φαινόμενο συμμετρικής αντιστοιχίας του πνευματικού στοιχείου με τό πραχτικό. 'Ο βαθύς στοχαστής συντροφεύεται πάντα από τόν επιδέξιο εκτελεστή. 'Ο Γληνός πρόβαλε σαν μεγάλος διανοητής, δπως και σαν μεγάλος réalisateur. Σέ δλη του τή ζωή πραγματοποίησε, με τή μεγαλύτερη συνέπεια και τιμιότητα, την πιο στενή, την πιο άρμονική σύνδεση θεωρίας και πράξης.

'Η ολοκληρωτική αφιέρωση του Γληνού, στα τελευταία χρόνια, στην άμση πολιτική δράση ήταν φυσικό να συγκεντρώσει περισσότερο τις σκέψεις του στη μελέτη τών νεοελληνικών προβλημάτων και στην αναζήτηση τών πραχτικών λύσεών τους. 'Επίμονη ήταν η φροντίδα του να οργανωθεί συστηματικά ή επιστημονική έρευνά τους. 'Εκδήλωση αυτής της φροντίδας του ήταν και η σύσταση ύπηρεσίας κρατικών μελετών του ΚΚΕ, πού ο ίδιος είχε την ανώτατη καθοδήγηση και κατάρτισε τις γενικές (μεθοδικές) οδηγίες και τό σχέδιο για τη λει-

τουργία της. Παρακολουθώντας την πορεία της δουλειάς αυτής, που γινότανε κάτω από την τρομοκρατία των γερμανών και των ράλληδων, έδινε πάντα τις φωτεινές οδηγίες του. Και όταν αποφάσισε να γράψει ο ίδιος τη μελέτη για «τά σημερινά προβλήματα του ελληνισμού» δεν έκανε παρά μια σύνθεση όλων των μερικότερων σχετικών σκέψεων και ενεργειών του. Η μελέτη αυτή θα ήταν το πρακτικό εγχειρίδιο εφαρμοσμένης πολιτικής για τα άμεσα προβλήματα του λαού. Δυστυχώς, οι πάμπολλες πολιτικές, οργανωτικές, καθοδηγητικές και διανοητικές απασχολήσεις του, όπως και ο πρόωρος θάνατος, δεν τον άφησαν να δώσει παρά μόνο το σχεδιάγραμμα του όλου έργου, τον πρόλογο και τα δύο πρώτα κεφάλαια.

Είπε αυτόνομη ότι η μελέτη αυτή του Γληνού, κατεξοχήν πρακτική και πολιτική, περιέχει τις σκέψεις του πάνω στα προβλήματα της χώρας, όπως παρουσιάζονταν στους τελευταίους μήνες του 1943. Ο τίτλος της θυμίζει το γνωστό έργο του Γ. Σκληρού: «Τα σύγχρονα προβλήματα του ελληνισμού» (Αλεξάνδρεια, 1919). Ανάμεσα στα δύο έργα δεν υπάρχει καμμία συγγένεια, καμμία αναλογία. Ξαίρουμε μόνο, όπως αναφέρουμε παραπάνω, ότι ο Γληνός είχε δεχτεί από το Σκληρό την πρώτη παρότρυνση για να μελετήσει τον επιστημονικό σοσιαλισμό. Ο Γληνός έμεινε πιστός στην παρότρυνση εκείνη: όχι μόνο μελέτησε το μαρξισμό, όχι μόνο έμβάθυνε στην κοσμοθεωρία του, με την άνοπλη φιλοσοφική του κατάρτιση, αλλά και τον γονιμοποίησε στο ελληνικό έδαφος, κάνοντάς τον ιδανικό και πράξη της ζωής του.

Όταν ο Γληνός δόθηκε στον αγώνα του λαού ολοκληρωτικά, όπως ήξαιρε αυτός να δίνεται — βάζοντας όλο το είναι του στην υπηρεσία της ιδέας και κάνοντας όλη του τη ζωή πράξη σύμφωνη με την ιδέα —, δεν έπαψε να απασχολείται, παρ' όλο το βάρος της καθημερινής του πολιτικής δράσης, με τα πνευματικά προβλήματα. Ο φιλόσοφος Γληνός δεν ξεχώρισε ποτέ από τον πολεμιστή Γληνό. Οι πόθοι και οι λαχτάρες του λαού έπρεπε να φανερωθούν στο πνευματικό έποικοδόμημα. Ο Γληνός ήταν ο πνευματικός ηγέτης του έθνους στα πιο κρίσιμα χρόνια της ιστορίας του. Σαν τέτιον τον τίμησε και θα τον τιμάει πάντα το έθνος. Όταν αναγγέλθηκε ο θάνατός του, το Πολιτικό Γραφείο του ΚΚΕ αποφάσισε, εκτός από άλλα, την έκδοση των «άπάντων Γληνού», την όνομασία με τ' όνομά του της ανώτερης σχολής στελεχών, την υποβολή πρότασης στη μέλλουσα συνταχτική έθνοσυνέλευση για να ιδρυθεί Ινστιτούτο ανθρωπιστικών σπουδών, σύμφωνα με την επιθυμία του Γληνού. Και το Έθνικόν Συμβούλιο, που συνήλθε στην ελεύθερη Ελλάδα στις 14 - 27 του Μάη 1944 — το πρώτο αντιπροσωπευτικό σώμα του ελληνικού λαού έπειτα από τέσσερα χρόνια ντόπιου και τρία χρόνια ξένου φασισμού — αφιέρωσε ειδική συνεδρίασή του σε «πολιτικό μνημόσυνο» του Γληνού και αποφάσισε την κρατική έκδοση των άπάντων του, όπως και την τοποθέτηση της προτομής του σε κεντρικό μέρος της πρωτεύουσας. Και για τις 26 Δεκέμβρη 1944 — την πρώτη επέτειο από το θάνατό του — οργανώνονταν μεγάλες εκδηλώσεις στη μνήμη του Γληνού (έκδοση αναμνηστικών φυλλαδίων, συγκεντρώσεις και διάλεξεις σ' όλη τη χώρα, πολιτικά μνημόσυνα, όμιλίες για την έκλαίτευση του έργου του στους εργάτες, στους αγρότες, στους μικροαστούς κλπ.). Τα συνταραχτικά γεγονότα, που έπακολούθησαν, δεν άφησαν να τιμηθεί η μνήμη του μεγάλου δάσκαλου του έθνους.

Όσοι είχαν την εύτυχία να συνεργαστούν με το Δημήτρη Γληνό την τελευταία αυτή περίοδο της ζωής του — την πιο γόνιμη, την πιο δημιουργική, την πιο φωτεινή — νοιώθανε τη φλογερή ψυχή του να λαχταράει για την ύλική και πνευματική προκοπή του λαού, για την ανύψωση του πολιτισμού της χώρας. Το άεικίνητο, το πολύφωτο, το κοφτερό μυαλό του εργαζόταν έντατικά — όπως πάντα. Μέσα από την υπέροχη πνευματική προσωπικότητα το θεωρητικό έργο του Γληνού πρόβαινε σαν ώριμος καρπός μιας πλουσιότατης σε μεστωμένο στοχασμό και σε δημιουργική δράση ζωής. Ο κρυσταλλικός σχηματισμός του είχε συντελεστεί μέσα σε τριάντα χρόνια πολύμοχθους πνευματικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες. Μια

πτυχή τῶν ἀγώνων αὐτῶν — καὶ ἡ ἀνώτερη ἔκφρασή τους στὸν πνευματικὸ τομέα — θὰ ἦταν τὸ θεωρητικὸ τοῦ ἔργου.

Τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1948 ἦταν νὰ βγεῖ ἡ «Κομ. Ἐπιθεώρηση» ἀφιερωμένη στὰ 25 χρόνια τοῦ ΚΚΕ. Ὁ Γληνὸς συνεργάστηκε, σὰν μέλος τῆς κεντρικῆς μορφωτικῆς ἐπιτροπῆς, στὸν καθορισμὸ τῆς ὕλης τοῦ τεύχους καὶ ἀνάλαβε νὰ γράψει μιὰ μελέτη γιὰ τὰ 25 χρόνια μαρξισμοῦ στὴν Ἑλλάδα, ἐξετάζοντας πῶς μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν Εὐρώπη ἡ σοσιαλιστικὴ γενικὰ ἰδεολογία, πῶς γονιμοποιήθηκε ὁ μαρξισμὸς στὸ ἑλληνικὸ κλῆμα καὶ πῶς ἔγινε πολιτικὴ θεωρία καὶ πράξη. Ὁ Γληνὸς χρειάστηκε μιὰ ἐνημέρωσή του σὲ ὅλη τὴν ἑλληνικὴ σοσιαλιστικὴ βιβλιογραφία, ἀπὸ τὴν πρώτη ἐμφάνισή τοῦ σοσιαλισμοῦ στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴ δουλειὰ αὐτὴ ἔγινε στενότερη ἡ συνεργασία μας. Στις ὥρες αὐτές, κλεισμένοι σὲ ἀπόμερα, μικρὰ, τιμημένα δωμάτια πατριωτῶν, ποὺ ξαίρανε ὅτι παίζανε τὴ ζωὴ τους ἀνοίγοντας σὲ μᾶς τὶς πόρτες τους, κυρίαρχοῦσε ἡ ἀταραξία, ἡ γαλήνη — καὶ ἡ γαληνιότητα, ἡ serénité, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐκδηλὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητάς τοῦ Γληνοῦ. Κ' ἦρθε τότε, φυσικότατη ἡ ἐρώτησις:

— Πότε θὰ μᾶς δώσεις τὸ ἔργο τῆς ὠριμότητάς; Πότε θὰ δώσεις στὸ λαὸ τὸ θεωρητικὸ ὄπλο γιὰ τὴν πάλη του;

Ἡ ἐρώτησις τὸν ἀγγίζει βαθειά. Μιὰ ἀστραπὴ πέρασε ἀπὸ τὰ μάτια του, τὰ πάντα φωτεινὰ καὶ βαθυστόχαστα. Σιώπασε γιὰ λίγο κ' ὕστερα μίλησε, μὲ τὸν κρουσταλλένιο λόγο ποὺ ἀνάβλυζε πάντα τόσο ἤρεμα, τόσο ζυγιασμένα, τόσο διαλεχτικά.

— Μὲ ἀπασχολεῖ πολὺ τὸ ζήτημα. Ἔχω ἔτοιμες τὶς ἐργασίες μου. . . Πρέπει νὰ τὶς δώσω. . . Τὶς ἔχω δουλεμένες. . .

Καὶ ἀνάπτυξε πῶς εἶχε ἔτοιμο, καλὰ δουλεμένο στὸ μυαλό του (κι ὅπως ξαίρουν ὅσοι σχετίστηκαν μὲ τὸ Γληνὸ, τὴν πλήρη ἐπεξεργασία κάθε θέματος τὴν ἔκανε πρῶτα μὲ τὸ νοῦ κ' ὕστερα, μὲ ἀνεση καὶ σιγουριά, ποὺ φαίνονταν στὰ πάντοτε καθαρὰ χειρόγραφέ του, ἔγραφε στὸ χαρτί τὸ προϊόν τῆς μακρᾶς ἐγκεφαλικῆς κατεργασίας) τὸ ἔργο του, ποὺ θὰ ἦταν: α') Διαλεχτικὸς ὕλισμός (διαλεχτικὴ τῆς φύσης, διαλεχτικὴ τῆς γνώσης, διαλεχτικὴ τῆς κοινωνίας). Σκελετὸς τοῦ ἔργου αὐτοῦ θὰ ἦταν τὰ μαθήματα, ποὺ εἶχε κάνει στὴν Ἀκροναυπλία καὶ στὴν ἔξορ(α· β') μιὰ πολιτικοφιλοσοφικὴ μελέτη μὲ τὸν τίτλο: *Τριλογία τοῦ Πολέμου* (Α' Τὸ χρυσόμαλλο δέρας, Β' Πέρα ἀπὸ τὸ χάος, Γ' Ἐπὶ γῆς εἰρήνη) — ἀνάλυση τοῦ φαινομένου τοῦ πολέμου στὴν περίοδο τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ - φασισμού, τὸ ξεπέρασμα τῆς σημερινῆς κρίσης μὲ τὴν ἀνοδο στὴν ἐξουσία τοῦ λαοῦ καὶ τὸ χτίσιμο τῆς νέας κοινωνίας· γ') Μιὰ διαφωτιστικὴ μελέτη γιὰ τοὺς νέους, μὲ τὸν τίτλο: *Ὁρίζοντες νέας ζωῆς*, ὅπου, σὲ ἐπιστολὲς ἐνὸς ὄριμου ἀνδρα (πατέρα) πρὸς ἓνα νέο, θὰ ἐξετάζονταν ὅλα τὰ προβλήματα, ποὺ ἀπασχολοῦν σήμερα τοὺς νέους, ἡ σημερινὴ θέση τους στὴν κοινωνία καὶ ὁ δρόμος, ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθήσουν στὴν ἐποχὴν αὐτὴ τῆς νέας κοσμογονίας. δ') *«Προχωρώντας ἀριστερά...»*. Στὸ ἔργο αὐτὸ ὁ Γληνὸς λογάριαζε νὰ συγκεντρώσει τὶς σκορπισμένες σὲ περιοδικὰ κ' ἐφημερίδες μελέτες του, ποὺ δείχνουν τὴν ἰδεολογικὴ του ἐξέλιξη ἀπὸ τὴ θέση ἐνὸς προοδευτικοῦ ἀστοῦ ἐκπαιδευτικοῦ σὲ σοσιαλιστὴ κ' ἔπειτα σὲ κομμουνιστὴ. Ὅπως ὁ ἴδιος τόνισε, ὅλοι οἱ σταθμοὶ αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης, ποὺ πλέκεται μέσα στὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία τῆς χώρας τῶν τελευταίων τριάντα χρόνων, φαίνονται μέσα σὲ κείμενα (ἄρθρα ἢ μελέτες) δημοσιευμένα στὴν κάθε ἐποχὴ. Μιλώντας, ἓνα χρόνο πρὶν, σὲ ἄλλο φίλο, γιὰ τὸ ἴδιο ἔργο, εἶχε πεῖ ὅτι θὰ τοῦ ἔδινε τὸν τίτλο: *«Ἀπὸ τὸ Μιστριώτη στὸ Λένιν...»* γιὰ νὰ τονίσει, δείχνοντας τὰ διαδοχικὰ στάδια τῆς ἰδεολογικῆς του ἐξέλιξης, πῶς, ἀπὸ μαθητὴ τοῦ Μιστριώτη, ἔγινε μαθητὴς τοῦ Λένιν.

Καὶ τελείωσε:

— Μέσα στὶς συνθήκες, ποὺ ζοῦμε, θὰ ἦταν προδοσιὰ ν' ἀφήσω τὴ δουλειὰ μου γιὰ ν' ἀσχοληθῶ μὲ τὸ συγγραφικὸ μου ἔργο. Τώρα ὅλα πρέπει νὰ τὰ θυσιάσουμε στὴ λευτεριά τοῦ ἔθνους. Ὅταν τελειώσουμε μὲ τὸν ἐθνικοαπελευθερωτικὸν ἀγώνα, ἔλπίζω οἱ συνθήκες

πού θά διαμορφωθοῦν τότε, νά μοῦ ἀφήσουν τόν καιρό γιά νά πιδοθῶ καί σ' αὐτό. Σέ δυό χρόνια μπορῶ νά δώσω ὅλο αὐτό τὸ ἔργο. Τότε...

Δέν συμπλήρωσε τὴ φράση. Τὰ λαμπερὰ μάτια του βλέπανε μακριά, τὴ χαραυγὴ μιᾶς νέας ζωῆς, βλέπανε τὰ ὄραματα πού εἶχανε γίνει πραγματικότητα, βλέπανε αὐτὴ τὴν καινούρια, χαρούμενη καὶ πολιτισμένη Ἑλλάδα, πού τῆς εἶχε ἀφιερῶσει ὅλη του τὴ ζωὴ.

Κρίναμε ἀναγκαῖο νά διασώσουμε, στὴν εἰσαγωγὴ τῆς μελέτης γιά «τὰ σημερινὰ προβλήματα τοῦ ἑλληνισμοῦ», τὴ μαρτυρία αὐτὴ γιά τὸ θεωρητικὸ ἔργο τοῦ Γληνοῦ. Ὁ θάνατος ἐμπόδισε τὴν πραγματοποίησή του. Τὸ πνεῦμα ὁμῶς τοῦ Γληνοῦ μένει πάντα ζωντανό, πάντα μαζί μας. Κι' αὐτὸ φωτίζει καὶ ἐμψυχώνει κάθε τίμιο ἄνθρωπο, δείχνοντάς του τὸ δρόμο πού ἔχει ν' ἀκολουθήσει γιά νά συντελέσει στὴν εὐτυχία τοῦ λαοῦ καὶ στὸ ἀληθινὸ μεγαλεῖο τῆς Πατρίδας.

Ἀθήνα, Μάης 1945.

Γ. Δ. ΖΙΟΥΤΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ